

UHK ve Şanlıurfa Ticaret Borsası İşbirliğinde Şanlıurfa'da 11.01.2020 tarihinde düzenlenen "2019 Hububat Sektörel Değerlendirme Paneli" Sonuç Raporu

Panelde gerek panelistler gerekse tartışma bölümünde katılımlar tarafından dile getirilen önemli konular aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir.

1. Türkiye'nin **buğdayda** da mamul ihracatı karşılığı buğday kullanımı göz önüne alındığında **dış ticaret fazlası** verdiği ortaya konulmuştur. Her geçen yıl buğdaya dayalı un, makarna, irmik, bisküvi, bulgur gibi mamul ihracatının artışı yanında, iç piyasa arz-talep dengesine dayalı açığın da ithalatı artırdığı vurgulanmıştır. **2019 yılı içinde 9 milyon tona** yaklaşan buğday ithalatı gerçekleştiği ve buğday ithalatının bugüne kadar görülen en yüksek miktar olduğu ve nerede ise ülkemizin ürettiği toplam buğdayın yarısına yaklaşan çok ciddi miktardaki **buğday ithalatının** riskleri üzerinde durulmuştur. Bu durumun muhtemel sebepleri olarak; DIR konusundaki mevzuat değişikliği sebebiyle, **belgelerin bir kısmının 2019 da kullanılması** sonucu ithalatın artması, **ekim alanı azalışının da (girdi maliyetlerindeki aşırı yükselişin de sonucu** olarak diğer ürünlerle rekabette zorlanması) tetiklediği iklim kaynaklı nedenlerle **buğday üretiminin uzun yıllar ortalamasının altında ve 19 milyon tonlarda kalması, kalite amaçlı ithal ihtiyacının artması ve yeni üretim sezonuna stoksuz girilmesi** gibi hususlar ortaya konulmuştur. Son yıllarda dış ticareti gelişen makarna sektöründe **makarnalık buğday ithalatındaki üç kata varan artışa** dikkat çekilmiş, ana etkenler olarak; makarnalık buğdayın yoğun ekildiği Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki kuraklık kaynaklı ciddi ürün kayıpları, ekmeçlik buğdayla arasındaki makasın giderek azalması ve nihayetinde kapanmış olması, döviz kurundaki artış sebebi ile iç piyasa makarnalık buğdayın makarna ihracatı için cazip olması sebebi ile sektörün iç piyasadan yoğun hammadde kullanması ve bu konuda un sanayi için getirilen önceden hammadde ithalatı şartının uygulanmaması gösterilmiştir.

2. Ülkemizde son yıllarda sürekli artan buğday ithalatının nedenleri ayrıntılı değerlendirilerek aşağıda belirtilen hususlar üzerinde durulmuştur.

- **Mamul madde ihracatı dolayısı ile DIR (Dahilde İşleme Rejimi) kapsamında un ve unlu mamuller ihracatı karşılığı gümrüksüz buğday ithalatı** ki, ürüne katma değer kazandırdığından ve istihdama katkı sağladığından doğal bir durum olup, **evrensel bir uygulama** niteliğindedir. Nitekim Türkiye her yıl yaklaşık 3.5 milyon ton un (dünyada birinci), 1.2 milyon ton makarna (dünyada ikinci), 260 bin ton bulgur (dünyada birinci) ve 250 bin ton diğer ürünler olmak üzere toplam 5 - 5.5 milyon ton civarında buğdaya dayalı işlenmiş ürün ihraç etmektedir. Bunun buğday karşılığı ise yaklaşık 7-8 milyon tondur. (Bu miktarın büyük bölümü DIR kapsamında ithalat ile karşılanmakta olup, ticaret kuralları açısından uygundur. Ancak bu yılki ithalatın bu ihtiyacın çok üzerinde olduğu görülmekte olup nedenleri ise yukarıda özetlenmiştir)

- **Kalite amaçlı ithalat;** bu ithalat ürün yetersizliğinden değil, farklı amaçlar için talep edilen kaliteli buğday ihtiyacının karşılanamamasından kaynaklanmaktadır. Çok farklı toprak tipi ve iklime sahip ülkemizde buğday üretimi genelde kıraç alanlarda olmaktadır. Standart kalitede buğday üretimi bir zorluk oluşturmakla birlikte çözümü mümkün görüldüğünden, **bu amaçlı ithalatın önlenebileceği** düşünülmektedir.

- Bunun için;

- a. TMO'nun **kalite baremleri arasındaki fiyat farkını artırması** hayati önemdedir.
- b. Buğdayın gen merkezi olan ülkemizde farklı kullanım amaçlarına uygun çeşit geliştirebilecek bilgi birikimi ve insan kaynağımızın olduğu, şu ana kadar bu amaca uygun çeşitlerin geliştirildiği, ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte **kalite potansiyeli yeni yüksek çeşitlerin geliştirilebileceği** kanaati oluşmuştur.
- c. Kalitenin yükseltilmesine yönelik **yetiştirme tekniklerinin optimizasyonu** kapsamında üretici eğitimleri önemli olup, işbirlikleri ile bu konuda kat edilen gelişmeler daha ileriye taşınabilecek niteliktedir.
- d. Kalitenin temelinde nitelikli, sertifikalı tohumluk kullanımı yatmaktadır. Bu anlamda **sertifikalı tohumluk** kullanımına verilmekte olan destek takdire şayandır. Ancak bu destek rakamı yıllardır değişmeden kalmış olup, beklenen yararın daha güçlü ortaya çıkması için bu **desteğin en az iki katına çıkarılması** önerilmektedir. Yine 'merdiven altı' diye tabir edilebilecek olan kayıtsız ve eleme usulü ile sertifikalı tohumu taklit edenlerle Bakanlığın denetim mücadelesi kaçınılmazdır.
- e. Süne zararı buğdayda kaliteyi düşüren önemli bir unsurdur. **Süne mücadelesi** konusunda başta Tarım ve Orman Bakanlığı ve ilgili kuruluşları, ticaret borsaları olmak üzere farklı kurum ve kuruluşların katkıları ile kat edilen **başarı** ve gelinen nokta **takdire şayandır**. Bununla birlikte **bazı yıllarda ve bazı ekolojilerde popülasyon artışı** dikkat çekici boyuta ulaştığından, süne mücadelesi kararlılıkla sürdürülmelidir. İlaçlı mücadele yanında iyi örnekleri değişik yörelerde görülen; süne parazitoidlerinin barınacağı ve besleneceği türden ağaçlandırma çalışmaları, süne parazitoidlerinin üretim ve salımı, keklik üretim ve salımı gibi uygulamalar yaygınlaştırılarak devam ettirilmelidir. Kışlaklarda çıkış kontrolü ve ovalara inme süreçlerinde yerinde imhası yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
- f. TMO tarafından **makarnalık buğday alım fiyatı, ekmeklik buğday alım fiyatının %20-25 üzerinde açıklanmalıdır**.

3. TMO'nun üretici, tüketici, tüccar, sanayici açısından dengeleri sağlayan hububat başta olmak üzere farklı ürünlerde piyasayı regüle edici önemli bir rol üstlendiği, bunu da elindeki farklı argümanlarla yerine getirmeye çalıştığı ve belirli ölçüde de başarılı olduğu teyit edilmiştir. Bununla birlikte içinde bulunduğumuz yıl başta olmak üzere bazı yıllarda **tüketiciyi koruma baskısı** sebebiyle **üretimi zorlayıcı** bazı **kararlar** aldığı da dikkati çekmektedir. Üretimi zorlayan ve özellikle buğday ekiminden uzaklaştıran uygulamalar arasında; zamansız fiyat açıklaması, maliyetlerdeki dramatik artışlar, fiyatın beklenenin altında olması, zamansız ithalat kararları, buğdayın kasası olarak tanımlanan kurumun yeterli stok bulundurmaması gibi hususlar sıralanabilir.

Çiftçilerin buğday ekiminden kaçışının engellenmesi sebebiyle TMO'nun şu şekilde yol izlemesi tavsiye olunmuştur;

Öncelikle üreticinin artan maliyetlerinin ve refah payının müdahale fiyatı ile telafi edilip edilmemesi hususuna karar verilip bunun sonuçlarına uygun hareket edilmelidir. Bir taraftan üretim maliyetleri arttı gerekçesi ile buğdaya %30 müdahale fiyat artışı yapılırken diğer taraftan un ve ekmek fiyatlarının baskılanması sürdürülebilir değildir. Buğdaya yapılan %30 fiyat artışı un için otomatik olarak % 21-22 artış demektir. Bu yaklaşım hem un, makarna, bisküvi, bulgur üreten sektörü, fırıncıları ciddi zarara uğratmakta hem de müdahale yöntemini etkisiz kılmaktadır. Zira sektör nasıl olsa devlet satış fiyatlarını baskılayacak, gerektiğinde ithal edip uygun fiyata hammadde verecek diye piyasada alıcı olmaktan kaçınmaktadır. Unutmamalı ki, müdahale fiyatı ile tatminin bedelini 82 milyon ödeyecektir. Bunun için devletin rolü eşik fiyat belirlemek olmalıdır. Tatmin fiyatı değil. Çiftçi tatmini ise diğer desteklerle sağlanmalıdır. Bu kararlar alınırken de **mutlaka UHK ve diğer meslek teşekküllerinin görüşlerine başvurulmalıdır**.

- İthalat kararı açıklamaları hasada yakın ve hemen hasat sonrası yapıldığında, serbest piyasadaki fiyatları aşağıya doğru çektiğinden, bunun zamanı konusunda UHK ve diğer meslek teşekkülleri ile mutabakat sağlanması yoluna gidilmesi/sadece tüketiciyi koruma baskısı altında bu kararların alınmaması gerekmektedir.
- **TMO'nun** dünyanın başlıca buğday üreten diğer ülke örneklerinde olduğu gibi, **yeterli stok bulundurması** önem arz etmektedir. Ancak bu stoğun öncelikle yerli üretimden karşılanması yoluna gidilmelidir.

4. Tüketiciyi korumanın üreticiyi korumadan geçtiği daima göz önünde bulundurulmalıdır. Arz güvenliğinin olmadığı bir ortamda tüketicinin korunmasından ve gıda güvenliğinden bahsedilemeyeceği gerçeğinin altı çizilmiştir. Buğdayda ekonomik üretim ortamının zorlanması sonucu, **buğday ekim alanlarında görülen düşüş, gıda güvenliği açısından önemli riskler oluşturmaktadır.** Ekmekte bir lira civarında fiyat ısrarı ve bunun psikolojik baskısı sonucu **buğday fiyatlarının düşük kalması** şu olumsuzlukları beraberinde getirmektedir;

- **Sektörlerin kar etmede zorlanması, güvenilir gıda üretimi açısından risk oluşturacak yöntemlere yönelimi artırmaktadır.** Ekmek ve diğer buğdaya dayalı ürünlerde kalite düşüklüğü ve sağlıklı beslenme açısından riskleri de beraberinde getirmektedir.
- **Ekmek israfının önlenemez boyutlara ulaşmasında** da bu gerçek yatmaktadır.

Tüm bu sebeplerle tüketiciyi ve üreticiyi koruma rolünün dengelenmesi ve psikolojik sınırların ötesinde gerçekçi yaklaşımlar ortaya konulması tavsiye edilmektedir.

5. Görsel ve yazılı basında, sosyal medyada buğday, ekmek ve diğer buğdaya dayalı ürünler üzerinde başta genetik yönü, gluten alerjisi ve diğer konularda yetkisiz kişilerce yapılan olumsuz ve toptancı yaklaşımlar ve açıklamaların dozunda ve sıklığında artışlar söz konusudur. Ortaya konulan öneriler şu şekildedir;

- Bu açıklamaların ilgili resmi makamlar ve meslek teşekküllerince yapılması, bu olumsuz yaklaşımlara karşı yine bu teşekküllerce hukuki sürecin takibi gerekmektedir.
- Birçok alerji sebebi arasında başta buğday olmak üzere, farklı tahıllarda bulunan gluten alerjisi de bulunmaktadır. **Polen alerjisi ağaç kesmeyi, soya alerjisi soya üretiminden vazgeçmeyi gerektirmiyorsa ve bunlar için uygun önlem ve tedavilere başvuruluyor ise, gluten alerjisi olan bireyler için de bilimsel önlem ve tedavilere başvurulması doğaldır.**
- **Buğday ile ilgili eleştiriler, bizzat hammaddeden çok işleme teknolojisi ve işlenmiş ürünle ilişkilidir. Beyaz ekmeğe talebi azaltıcı, beslenme ve sağlık açısından tavsiye edilen diğer ekmek çeşitlerinin (kepekli ekmek, ruşeyimli ekmek, tam tahıl ve buğday ekmekleri gibi) tüketimini özendirici yönde çalışmalar yapılması** yoluna gidilmeli ve bu tüketim alanlarına uygun işleme tesislerinin sayısının artırılması sağlanmalıdır.

6. Buğday ekim alanlarındaki düşüşün devam ettiği hususunun altı çizilmiştir. Bundan 11-12 yıl önce 9 milyon hektar olan buğday ekim alanının halen **7 milyon hektarın altına düşmesinin üretimin sürdürülebilirliği ve arz güvenliği açısından riskler oluşturduğu** vurgulanmıştır. Buğdayın stratejik ürün olduğu gerçeğinden hareketle, üretiminden uzaklaşılmasının doğuracağı gıda arz güvenliği sorunun bertaraf etmek için şu önerilerde bulunulmuştur;

- **Ülkemizde her yıl 2 milyon hektar tarım alanı boş kalmakta, ekilmemektedir. Bunun en önemli sebebi kırsaldan göç, parçalı arazilerin terk edilmesidir. Bu da en çok buğday üretimini olumsuz etkilemektedir. Bu açıdan boş kalan, parçalı arazilerin yeniden üretime kazandırılması için birlikte üretim, yönetimin toplulaştırılması gibi üretim yöntemleri hayata geçirilmelidir.**

- TMO'nun fiyat belirleme ve açıklama zamanları, ithalat zamanlaması ile ilgili yukarıda belirtilen husus ve tavsiyelerin dikkate alınması, üreticinin buğday ekimine devamı açısından hayati öneme sahiptir.
- Buğdaya verilen ve yıllardır aynı kalan **5 krş'luk desteğin 10 krş'a çıkarılması çok olumlu bir yaklaşım** olarak değerlendirilmiş ve takdirle karşılanmıştır. Ancak bu artışın yıllardır yapılmadığı gerçeğinden hareketle **hissedilir bir etki oluşturması için bu rakamın en az 20-25 krş'a yükseltilmesi** önerilmektedir. Ayrıca yağışa dayalı, kuru tarım koşullarında (nadas-iki yılda bir ürün alınması) üretim yapan Orta Anadolu ve Geçit Bölgelerinin bu alanlarında ürün desteği yanında alan desteği de verilmesi (fındık ve diğer bazı ürünlerde olduğu gibi), dezavantajlı bu bölgelerde buğday üretiminin sürdürülebilirliği açısından hayati öneme sahiptir.
- Artan döviz kurlarına bağlı olarak üretim maliyetleri yükselişi dikkate alındığında, en büyük payı enerji maliyetleri aldığına göre, **tarımsal motorinde ÖTV'nin kaldırılmasının** gündeme alınması, **elektrik enerjisinin tarıma çok daha düşük fiyatla arz edilmesi** önerilmektedir.
- Verimliliğin önündeki en önemli engellerden birisi topraklarımızdaki organik madde yetersizliğidir. Bu diğer tarla bitkilerinde olduğu gibi buğdayda da verimliliği kısıtlayarak, aşırı girdi kullanımına bağlı maliyetlerin yükselmesine neden olmaktadır. Bu sorunun; kamu, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve diğer tüm ilgili kurum ve kuruluşların dahil olacağı **"Organik Madde Seferberliği"** ile ele alınacak bir yaklaşımla, çözüme kavuşturulabileceği değerlendirilmiştir.
- Arazi toplulaştırması, sulama gibi tarımın makro konularında önemli yatırımlar yapılmış ve kayda değer gelişmeler kaydedilmiş olup ilgi ile takip edilmektedir. **Arazi toplulaştırma**; üretim verimliliğini artıran, maliyetleri düşüren ve ekonomik ölçekte üretim yapma imkanı sağlayan bir uygulama olduğundan, kararlılıkla devam ettirilmelidir. **Sulama** özellikle buğday gibi ağırlıklı olarak marjinal alanlarda tarımı yapılan ürünler için verim artışı yolunu açmaktadır. Uzunca bir zamandır kararlılıkla devam ettirilen gölet, baraj gibi sulama yatırımları yanında, sulama kooperatifleri ve sulama birlik alanlarının rehabilitasyonu projeleri aynı kararlılıkla devam ettirilmelidir. İç Anadolu ve Geçit Bölgeleri gibi su eksikliği olan alanlarda **Dış Havzalardan su getirilmesine** yönelik fizibil bulunanlar projelendirilmeli, yatırım programlarına alınmalı ve hızla uygulama safhasına geçilmelidir.

7. Uluslararası piyasalardan da kaynaklanan ekonomik sorunlar sebebi ile girdi fiyatlarının yükselmesi üreticinin finansmanını çok daha önemli hale getirmiştir. Üretici Birlik ve Kooperatiflerinin (Tarım Kredi Kooperatifleri, Pancar Ekicileri Kooperatifleri gibi) üye üreticilerine girdi temini uygulamaları daha etkin devam etmelidir. Ayrıca Ziraat Bankasının bu konuda üstlendiği rol; daha kolaylaştırıcı ve etkin olmalıdır.

8. Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsası, Vadeli İşlem Borsacılığı ile ilgili mevzuat çalışmaları uygulamadan önce gelmiştir. Lisanslı Depolarda ürününü bırakan üreticilere, lisanslı depo yatırımcılarına, İhtisas Borsalarında ticaretini yapanlara önemli teşvik, destek ve muafiyetler gelmiştir. Bu konuda emeği geçenler üzerinde durulmuş (Ticaret Bakanlığı, TOBB ile KTB önceki Bşk ve eski Milletvekili Muhammet Uğur Kaleli başta olmak üzere), Konya Ticaret Borsası ve Şanlıurfa Ticaret Borsasındaki çalışmalar (özellikle tamamı AB tarafından fonlanan Lisanslı depoların Şanlıurfa'ya kazandırılması) takdire şayan çalışmalar olarak değerlendirilmiştir. Uygulama giderek yaygınlaşmakta ve etkinliğini hissettirmektedir. Tarımı gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar düzeyindeki bu gelişmeler de her türlü takdirin üzerindedir. Pazarlama sorununu çözen, üreticiyi koruyan, ticareti ulusal/uluslar arası ölçeğe taşıyan bu uygulamalar kararlılıkla sürdürülmelidir. Üreticinin ürünü karşılığı finansman temini güçlendirilmelidir. Bu konuda İslami finans araçları önemli olup, İngiltere eksenli bir sistem yerine ülkemiz eksenli bir sistem kurgulanmalı, bu alanda insan kaynağı ihtiyacının giderilmesi programlanmalıdır (KTO Karatay

Üniversitesi ve Sabahattin Zaim Üniversitesindeki İslami Finans Bölümlerinin açılması önemli görülmüştür). Türkiye Ürün İhtisas Borsasının (TURİB) kurulması ve yaptığı faaliyetler takdirle karşılanmakta olup (50.000 yatırımcının kaydedilmiş, 3.1 milyar işlem hacmine ulaşılmış, 82.300 ELÜS alım satım işlemi gerçekleştirilmiş) , spekülatif işlemler için şimdiden etkili önlemlerin alınması, aracı kurumların devreye alınmasında her türlü risklerin göz önüne alınması ve özenli davranılması önerilmektedir.

9. Kırsalda nüfusun giderek yaşlanmasına dikkat çekilmiş, gençleri kırsalda tutacak-egitim düzeylerini artıracak projelerin kapsam ve bütçelerinin güçlendirilerek artırılması ve kırsal refahın ve yaşam konforunun artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmasının aciliyeti üzerinde durulmuştur.

10. Ülkemizin karma yem üretiminin 25 milyon ton gibi rekor seviyeye yükselmesi (Avrupa'da ilk, dünya'da yedinci sırada) ve dünya ile rekabet edebilir düzeye çıkması ve ihracat yapma potansiyeline ulaşması, atıl kapasitenin değerlendirilmesi açısından heyecan verici olarak değerlendirilmiştir. Ancak temel bazı hammaddelerin ithalat boyutu dikkate alındığında bunların yerli üretimden karşılanması yönünde tedbirler alınması elzemdir.

Bu arada hayvancılığımızın kırsal odaklı, çayır, mera ve ot tüketimine dayalı bir sektör olmaktan çıktığı, tel örgüler içinde fabrika yemi ile beslenen bir faaliyete dönüştüğünün üzerinde durularak bunun ileride getireceği tehlikeler değerlendirilmiştir. Kırsalda yaşamın anahtarının, bir yaşam tarzı olarak hayvancılıktan geçtiği vurgulanmış, hayvancılığın yeniden bir kırsal faaliyet olarak planlanmasının hayati olduğu, aksi takdirde hem et ürünlerini pahalı yemek hem de yem hammaddesi ithalatı ile dış ticaret açığı vermek zorunda kalacağımız gündeme getirilmiştir.

11. Tarımsal desteklerin münavebe ile ilişkilendirilmesi, verimliliğin sürdürülebilirliği, toprak ve çevrenin korunması ve özellikle buğday ekim alanlarına yapacağı katkı nedeni ile olumlu olarak değerlendirilmiştir.

12. Hububata dayalı mamul madde ve diğer tarımsal ürünlerin Irak'a ihracatında gerçekçi olmayan nedenlerden dolayı kısıtlar uygulanması olumsuz etki yapmakta olup, sorunun çözümü için iki ülke arasında diplomatik diyaloglar gereklilik göstermektedir.

13. İklim değişiklikleri tüm bitkisel üretimde olduğu gibi hububat üretiminde de riskleri artırmakta, sürdürülebilirlik ve gıda güvenliğini tehdit edici boyutların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu riskleri azaltma yönünde alınacak tedbir ve uygulamalara dönük Bakanlık ve Üniversitelerin kapsamlı çalışmalar yürütmeleri üzerinde durulmuştur. Tarımda teknoloji kullanımı ve akıllı tarım konusunda da işbirliği içeren kapsamlı çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Saygılarımızla..